

KLÆDER SKABER HERREFOLK

- Konfektionsbranchens værnemagere -

Tekst & billeder: Poul Christensen

Det gamle citat fra Shakespeares Hamlet – ”klæder skaber folk” passer godt på den klare holdning fra den tyske krigsindustri op til 2. Verdenskrig, på at deres soldater skulle ikklædes praktiske, men helt klart også uniformer der var designet til at udstråle styrke, og ser man på fotos fra de tidlige krigsåre, så sidder uniformerne som støbt på de unge tyske soldater. Det er nok også en af forklaringerne på at så mange unge danske kvinder i krigsårene tabte deres hjerte til en af besætterne – eller som soldaterne så sig selv – som beskyttere af Danmark mod angreb fra de fæle engelskmænd.

Den tyske tøjdesigner Hugo Boss var medlem af Nazipartiet allerede fra 1931. Han var med indover designet at flere uniformstyper til partiet – SS, SA og Hitler Jugend – det tyske herrefolk skulle jo tage sig godt ud, ikke mindst i al deres propaganda – der var en vigtig del af Nazi-maskinen. Hugo Boss var også en stor producent af standard kampuniformer, og på Egholm museum kan man se en helt almindelig Wehrmacht Heer uniform, fra Hugo Boss, der tydeligt er mærket BOSS i foret.

Helt fra begyndelsen af besættelsen af Danmark rakte tyskerne ud til den danske industri for at få store dele af den rullet ind i den tyske krigsindustri, og de danske virksomheder holdt sig som bekendt ikke tilbage. Konfektionsbranchen / beklædningsindustrien i Danmark hoppede på vognen helt fra starten, og i det følgende vil jeg vise eksempler på tekstiler fremstillet til Det Tredje Rige her i landet. Videre vil der være omtale af sabotage mod nogle af virksomhederne under krigen, samt det efterfølgende retsopgør mod værnemagerne.

Til start en sikkert ufuldstændig liste over danske leverandører af militærkonfektion til den tyske krigsindustri:

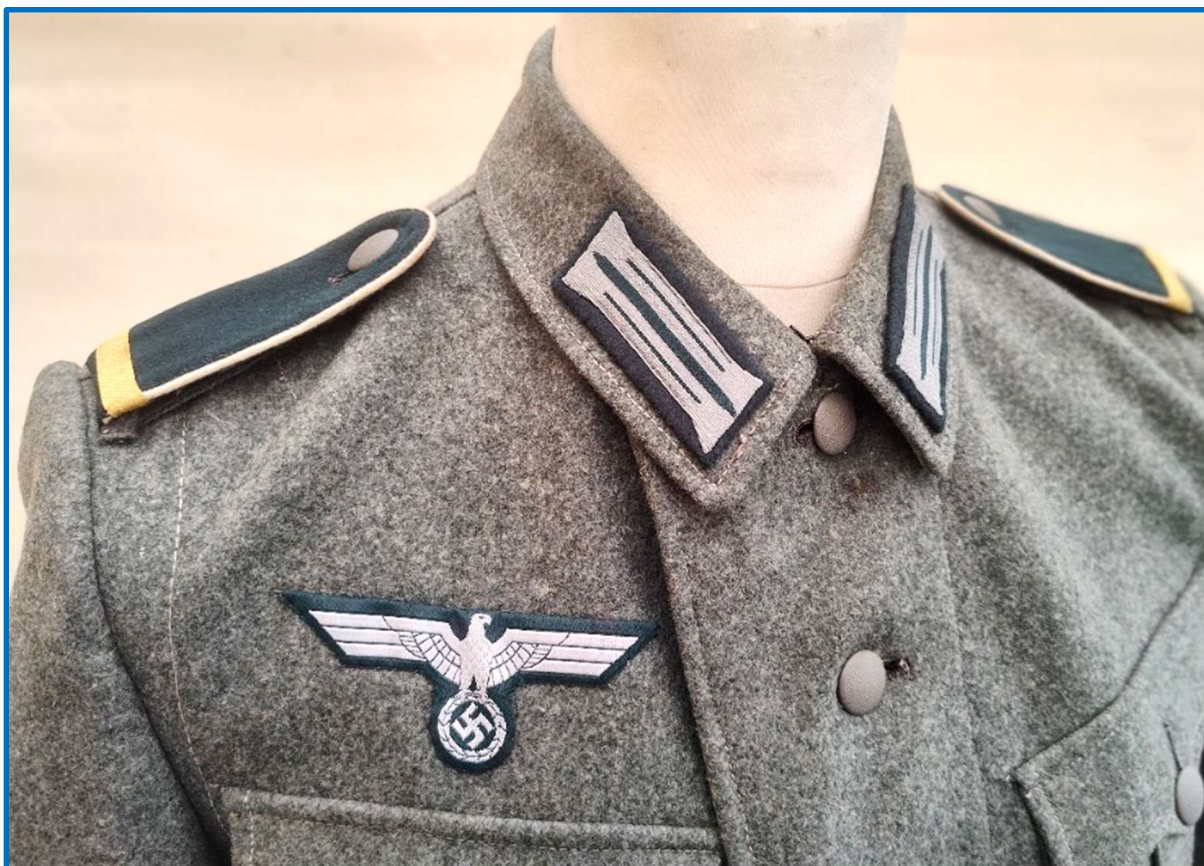
Firma / Fabrikant	Adresse	By
A. Muchitsch Pelsvarer	Vestergade 7	Aarhus
A/S Chr. Juncker	Slotsgade 1-3	Randers
A/S J.R. Bock	Østergade 26	København K
Bjelke L. Rasmussen	Strandboulevarden	København
Brdr.Engelbrecht	Adelgade 38-42	Nysted
Brødrene Andersen	Østergade 7-9	København K
Carl Holten / English House	Frederiksborggade 18	København
Ejnar Grauballe & Co.	Allégade 8B	København
F. Engel	Forskellige	Haderslev
Jens Henriksen A/S	Øresundsvej 14bb, Amager	København
Julius Tafdrup	Vesterbrogade 9 B	København V
Kent A/S	Frederiksberggade	København K
Kontomagasinet Kam. Jacobsen	Danmarksgade 56	Frederikshavn
Lysdal, H. A/S	Korsgade 16	København
M.A. Petersens Konfektionsfabrik	Sønderbrogade 14	Horsens
N.P. Christensen & Co.	Vesterbrogade 34 V	København V
Scheuer og Mørch	Vangeledet 64	Virum
Schilder, I. B.	Nørregade 7	København K
Skorup, J. Jensen	Søndergade 44	Aarhus
Vilh. F. Jensen's Eftf	Kristen Bernikows Gade 6	København K
Wiggers, Brdr.	Forskellige	Svendborg

Tysk hær uniform model 1941 syet hos firmaet Julius Tafdrup. Uniformen her har en enkelt stjerne af stof på venstre overarm – rangen af Oberschütze – mening. Det gule bånd på skulderstropperne fortæller, at han var været i 3 bataljon

Der findes 6 forskellige hær-modeller: M36, M40, M41, M42, M43 og M44. Fra M36 frem til M41 kan man sige at der var tale om forbedringer, for de efterfølgende var der tale om forenklinger.

Mange af de tyske uniformer, der findes i samlinger i dag, er "genopbygget", da rigtig mange uniformer efter krigen fik fjernet mærkerne: Ørn, kravespejl, skulderstropper etc.

Uniformen er blevet "genopbygget" med de mærker man ser anvendt på denne uniformsmodel. Tidlige kravespejle og ørn på mørkegrøn baggrund

Denne uniform fik fjernet ørn og kravespejl under krigen, da den blev givet til Finland som en del af den omfattende krigsstøtte som finnerne modtog fra Tyskland, til deres fælles kamp mod Sovjetunionen.

"Julius Tafdrup" stemplet nederst på lommen til forbindingspakken inde i jakken

At jakken er blevet modtaget i Finland, ses af de tydelige finske stempler i den. Finnerne valgte dog ikke at anvende de tyske uniformer, så de lå på depot hele krigen. Det er derfor, det er muligt at finde disse ubrugte tyske uniformer den dag i dag.

Inde i jakken - øverst i modsatte side - ses SA-stemplet. En forkortelse for Suomen armeija – den finske hær

Sabotage mod Julius Tafdrups systuer

I det illegale blad INFORMATION Nr.411. 16. februar 1945 kan man læse følgende:

”Elektromotorerne til U-Baadene forsvandt - Uniformerne blev ødelagt

Ved 3 vellykkede Sabotagehandlinger har Frihedskæmperne sat et stort Værnemagerfirma ud af Funktion, fjernet 30 Elektromotorer på en Maskinfabrik og i et mindre Skrædderfirma ødelagt hele Produktionen af Uniformsgenstande. Den første Sabotagehandling var rettet mod Firmaet Julius Tafdrups Systuer på Vesterbrogade 9. En Del bevæbnede Mand skaffede sig Adgang til Virksomheden, hvor de dels med Hammere, dels med nogle Koben ødelagde 120 Symaskiner, som i den sidste Tid har været i fuld Gang for Værnemagten. Desuden blev 500 færdigsyede tyske Uniformer ødelagt ved Hjælp af Syre. De 30 Elektromotorer blev hentet paa Fabrikken ”Generator” i Borups Alle. Personalet blev holdt op af pistolbevæbnede Mand, og derefter fjernede man Motorerne, som blev læsset på en Lastbil. Nogle Timer senere skulle de have været afleveret til Tyskerne til Brug i deres U-Baade.”

Allerede d. 2. december 1942 havde modstandsgruppen BOPA haft gang i tændstikkerne. Her startede de en brand hos Tafdrup – branden var omfattende, og systuen blev efterfølgende tilkendt en erstatning på 137.000 kroner.

En lignende sabotageaktion blev udført d. 14. august 1944 mod skrædderfirmaet N.P. Christensen & Co.

Der eksisterer denne beskrivelse af forløbet:

”En pistolbevæbnet sabotør holdt vagten op kort inden denne skulle møde på arbejde, og tvang ham med op i firmaets systue og lager på bygningens 3. sal. Værkføreren befandt sig her sammen med en syerske, og de blev alle tre lukket inde i et værelse ved siden af. Herefter kunne de høre 5-6 mandspersoner, der gik omkring på etagen og larmede. Efter en times tid blev der stille, og vagten fik brudt døren op. I systuen var ca. 50 symaskiner og store mængder af tilskåret stof til tyske militæruniformer blevet overhældt med saltsyre. Uniformerne var ligeledes overhældt med hvid stempelfarve. En del af symaskinerne havde været udsat for stump vold, sandsynligvis med en hammer.”

Billede fra sabotageaktionen mod N.P. Christensen & Co. Målet var som hos Julius Tafdrup symaskiner og uniformer. Omfanget var dog ikke så stort, da det var et noget mindre skrædderi

Endnu et billede fra aktionen mod N.P. Christensen & Co. Her ses en bunke af de næsten færdig tyske uniformer – overhældt med syre, var de nu helt færdige!

Erstatning der efterfølgende blev udbetalt til N.P. Christensen & Co. var på 28.434 kr. Det vil i dag svare til omkring 800.000 kr., så alligevel ikke en helt ubetydelig sum.

I Jylland var der også sabotage mod beklædningsindustrien, der producerede til tyskerne.

Om modstandsbevægelsens aktion mod Randers virksomheden Chr. Junchers d. 30. januar 1944 kan man læse følgende:

”Det viser sig dog at produktionen faktisk går op under besættelsen, særligt fordi Junchers Klædefabrik begynder at producere uniformer for den tyske værnemagt. Dette faldt ikke i god jord hos modstandsbevægelsen og i 1944 stod de bag to store sabotagesprængninger på konfektionsfabrikken. Ilden fra sprængningerne tog til i de omkring liggende bygninger og både fabrikken, lageret, butikken og systuen brændte helt ned. Man begyndte dog hurtigt at bygge op igen og fik dermed hurtigt produktionen i gang igen.”

2 pressefotos fra d. 30. januar 1944. Det var en yderst ødelæggende sabotagebrand

Tysk hær uniform model 1942 syet
hos firmaet Bjelke L. Rasmussen

Ørnen er en M41 med feltgrå baggrund, det gælder også
kravespejlene, og lommerne er blevet glatte. TH: Jakken
er igen stemplet på den lille lomme til forbindingspakken

Tysk hær uniform model 1942 syet hos firmaet Brødrene Engelbrecht. Modellen her er helt atypisk med hensyn til stoffet – det får flere til at mene, at de var tiltænkt tyskernes Sydfront. Men jakkerne er stemplet "St" – hvilket betyder, at de skulle tilgå Wehrmachts depot i Stettin i Polen. Så der er nok mere tale om, at jakkerne er lavet af det materiale, der var muligt at fremskaffe. M42-jakken her har mindre buer på lommeklapperne end den forrige. På næste side ses den med en model 1943, hvor buerne er helt forsvundet.

2 jakker fra Brødrene Engelbredt sammenholdt. Den øverste har været anvendt af modstandsbevægelsen. En forsendelse til Stettin blev i majdagen 1945 opsnappet af en af Københavns modstandsgrupper under Afsnit 5. Efterfølgende valgte man at uniformere flere grupper med fjendes klæder. Man fjernede kravespejl og ørnen blev erstattet med et lille Dannebrog. Her har modstandsmanden valgt at klippe vingerne af ørnen – at stække den – så den ikke længere kunne flyve. Armbind var en mangelvare, så her har man valgt at sy et kvart armbind direkte på uniformen.

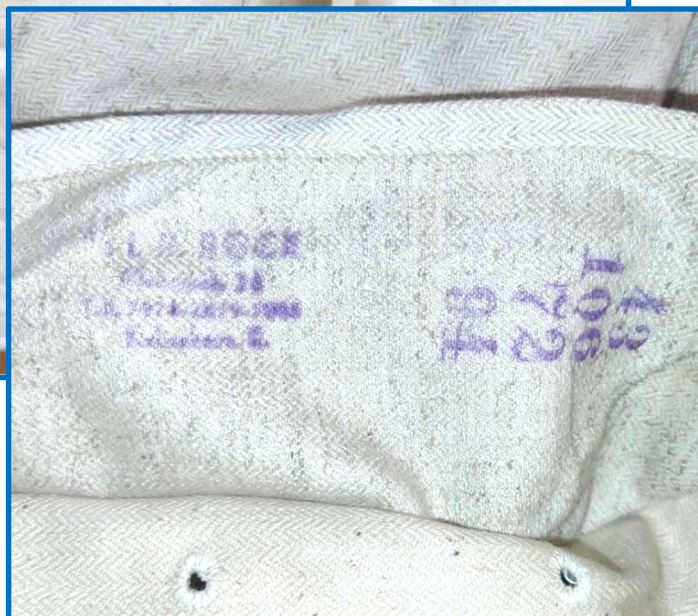
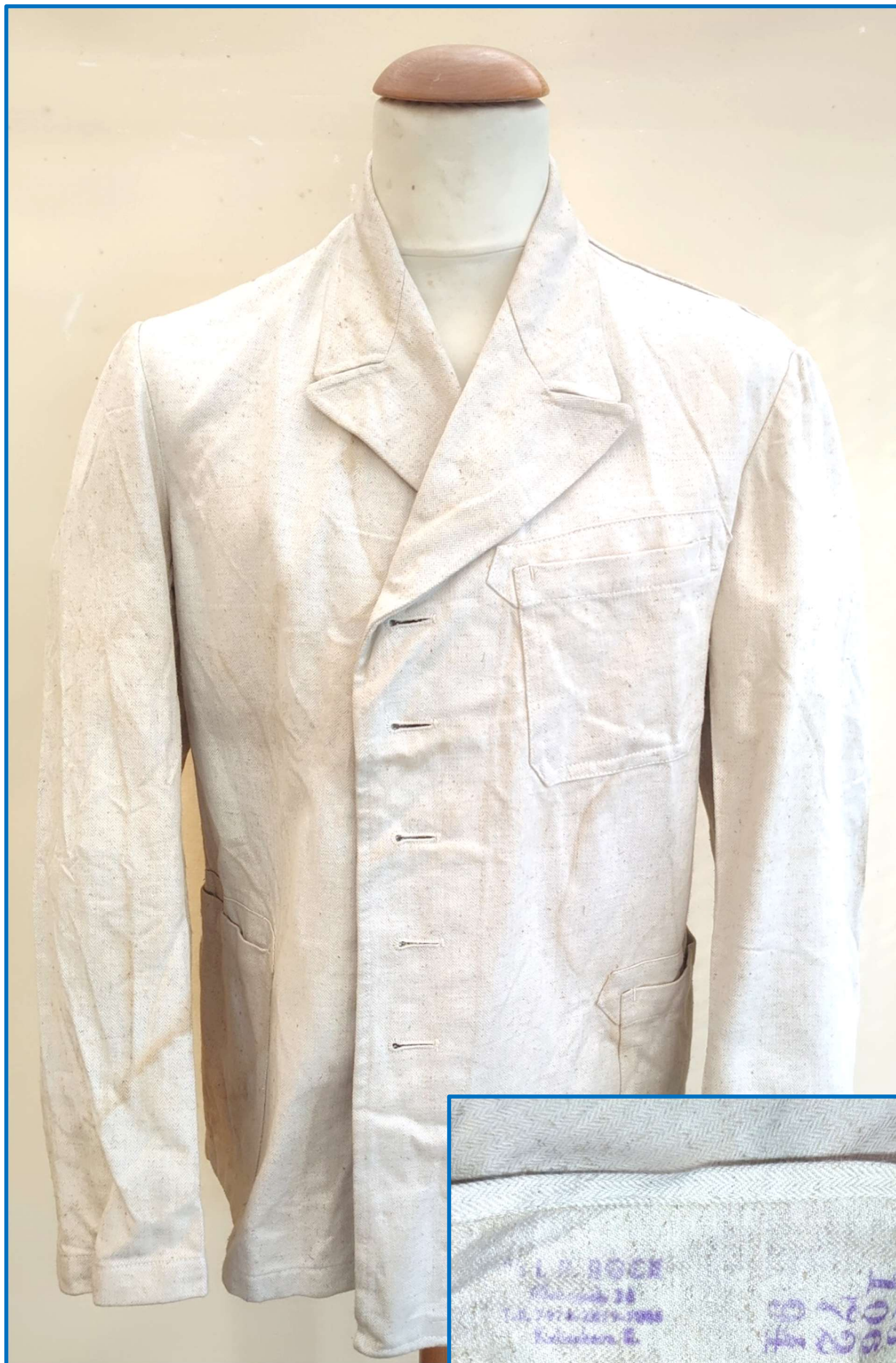

Billede fra artiklen i Militaria-Nyt nr. 2 fra 2018 "MILITÆRGRUPPERNE - i den danske modstandskamp" af Niels Gyrsting. Størsteparten af modstandsfolkene i iklædt uniformer fra Brødrene Engelbredt og har et lille Dannebrog på brystet

Tysk uniform for en underofficer ved Kystartilleriet. Jakken er syet hos firmaet Ejnar Grauballe & Co. Stemplet sidder ikke som i hær-jakkerne, her er det placeret over størrelsen på jakken

D. 22. marts og igen d. 27. april 1943 blev firmaet udsat for brandsabotage – her var det igen BOPA, der legede med tændstikkerne. Erstatning var på 1.000 kr. for den første - ved den anden var skaden ringe.

**Tysk drejls- / arbejdsuniform fra Kriegsmarine.
Marineknapperne, der er aftagelige på denne
uniformstype, så den kan kogevaskes uden
knapper, er aldrig blevet monteret på den.
Jakken er syet hos A/S J.R. Bock.**

Likvidering af direktøren af J.R. Bock

Man kan læse følgende i Politidirektørens Beretninger om forholdene i København fra d. 18. juli 1944:

"Kl. 8:58: Skræddermester I.R. Bock, Indehaver af Firmaet J.R. Bock & Co., Østergade 26, er under Ildkamp dræbt ved Skud af nogle Personer, der var trængt ind i Virksomheden, der arbejder med tyske Ordre."

I.R. Bock

C.J. Bock

Efter faderens død overtager sønnen C.J. Bock firmaet og samme år ændres navnet til Conbock A/S.

Så var der lige værnemagerfirmaet Carl Holten også kendt som English House, der også har en afstikker til et af efterkrigens helt store og ikke opklarede kriminalsag - Dobbeltmordet på Peter Bangs Vej.

English House var en af de større virksomheder i København med flere hundrede ansatte. De arbejdede for tyskerne – ja, men de havde også forbindelse til modstandsbevægelsen og samarbejdede med både den polske og britiske efterretningstjeneste. Kontorchefen i English House Vilhelm Jacobsen var rodet godt ind i dette, og det var ham og konen der d. 19. februar 1948 blev dræbt på Peter Bangs Vej 74, 3. th.

Dobbeltmordet på Peter Bangs Vej er en helt anden og meget lang - men måske forbundet historie.

På trods af de tætte forbindelser til modstandsbevægelsen, så indeholder Den danske Generalkommandos Efterlysningsliste – en liste udarbejdet i 1944 / 1945 over personer, man gerne ville tale med iht. det kommende retsopgør, 3 personer fra Holten familien. Den mest interessante er nr. 2686 på listen:

Holten, Karl >>English House<<, Frederiksborgg. 18, Kbhvn.

Arbejder for Tyskerne. Har dir. Tlf. forb. med Dagmarhus./Inf. 247. GRÅ

GRÅ er en kode der betyder, personer, der har stukket personer, og kilden er kendt, alle højere, danske tjenestemænd og større forretningsmænd, der er gået tyskernes ærinde eller har arbejdet for tyskerne (værnemagere), desuden menige medlemmer af naziorganerne Landstormen og Folkeværnet.

Selvom det så sort ud, så slap virksomheden med en økonomisk straf som fremgår senere i artiklen.

**Tyske officersfrakke fra
Krigsmarine syet hos Carl
Holten - English House.**

**Frakken er stemplet, som
mange andre marineuniformer
i foret i det ene ærme**

Marinehue syet hos en af de mindre leverandører til tyskerne A. Muchitsch i Aarhus

Huen er af en virkelig høj kvalitet, og af etiketten kan man også se, at A. Muchitschs speciale var pelsvarer og uniformshuer. Interessant nok så ser det ud til, at dem der har produceret uniformer ikke har produceret huer og vice versa.

**2 Kriegsmarine-skråhuer til tropeuniformen med den karakteristiske blå ørn.
Huen til venstre med den gyldne snor er en officershue, den anden er for mandskab.**

**Stemplerne i
officershuen**

**Stemplerne i
mandskabshuen**

Begge huer er, som det fremgår af de næsten ens stemplinger, syet hos M. A. Petersen i Horsens.

Man kan læse følgende om virksomheden:

"Fabrikant M. A. Petersen døde i 1927 og herefter blev fabrikken overtaget af selskabet Brdr. Wittrup og kom dermed til at høre under konfektionsfirmaet Frølund og Wittrup. Fabrikken fik dog lov til at beholde sit navn helt indtil den lukkede i 1974. Konfektionsfabrikken voksede i Brdr. Wittrups varetægt. Efter 2. verdenskrig blev fabrikken til en af byens største kvindearbejdspladser med omtrent 200 syersker."

Tysk uniformsjakke for en Unteroffizier ved artilleriet i Luftwaffe. Jakken er godt nok dansk produceret med ikke lige med tyskerne i tankerne. Jakken er nemlig en dansk drejlsjakke, tydeligt stemplet: Kronet MI (Materiel-Intendantur) og 1940. Den tyske soldat har formentlig fundet jakken under et ophold i Danmark og har tænkt, at den kunne blive en fin og ikke mindst billig sommeruniform

Regnskabets time

Efter befrielsen var der kø ved håndvasken. Mange af værnemagerne bedyrede deres uskyld, de havde nærmest været tvunget til at arbejde for den tyske krigsindustri, hvilket også var korrekt til en vis grad. Men der blev gået kategorisk til værks. Værnemagerne inden for beklædningsindustrien var en bred skare som spændte fra et lille skrædderi som A. Muchitsch Pelsvarer i Aarhus til storindustri som F. Engel i Haderslev, der stadig i dag er en stor producent af arbejdstøj. Det blev for de store fisk regnskabets time, også i bogstavelig forstand. Fra domstolene gik man nemlig virksomhedernes regnskaber fra krigsårene igennem, og her så man på omsætning, fortjeneste og hvor stor en del af produktionen, der var faktureret til tyskerne.

De store spillere, der var i en liga for sig selv, blev af myndighederne omtalt som odiøse virksomheder, og de blev dømt til at betale en del af fortjenesten tilbage til den danske stat – beløbet var den del af deres fortjeneste, der lå over, hvad der var lovligt ifølge dansk lov.

Ejeren af Lysdal fik en tillægsdom på 5 måneders fængsel. For Lysdal udgjorde salget til tyskerne 80% af omsætningen. For F. Engel var tallet 90% og for den noget mindre Skorup hele 100%.

Firma	Tilbagebetaling
F. Engel	1.853.123 kr.
Lysdal, H. A/S	1.299.000 kr.
Scheuer og Mørch	450.784 kr.
Brdr.Engelbreddt	381.300 kr.
Carl Holten / English House	270.791 kr.
Bjelke L. Rasmussen	211.043 kr.
Wiggers, Brdr.	128.559 kr.
Ejnar Grauballe & Co.	124.839 kr.
Schilder, I. B.	123.702 kr.
Skorup, J. Jensen	103.765 kr.

Kilder: VÆRNEMAGERNE af Birgit Nüchel Thomsen, BOPAs sabotageliste & gode venner.

